

ΣΟΦΙΑ ΑΛΕΞΑΝΙΑΝ

Η ζωή αύριο,
η ζωή χτες

Μυθιστόρημα

ΚΕΔΡΟΣ

Σοφία Αλεξανιάν: *Η ζωή αύριο, η ζωή χτες*

ISBN 978-960-04-4913-6

Υπεύθυνη Τμήματος Επιμέλειας-Διορθώσεων: Μαρία Σπανάκη
Επιμέλεια-Διόρθωση: Μαρία Συμεωνίδου
Ηλεκτρονική σελιδοποίηση-διόρθωση: Νικολέττα Δουλάμη

© Σοφία Αλεξανιάν, 2018

© Εκδόσεις Κέδρος, Α.Ε., 2018

Κέδρος Εκδοτική Α.Ε.

Γ. Γενναδίου 3

Αθήνα 106 78

τηλ. 210 38 09 712-14 • φαξ 210 33 02 655

www.kedros.gr • www.facebook.com/kedros.gr

e-mail: books@kedros.gr

Οι τελειευταίες διακοπές

Αύγουστος 1992

Εκείνο το καλοκαίρι, λίγο προτού κλείσω τα εννιά μου χρόνια, η μητέρα έπρεπε να δουλέψει σκληρά, ώρες ολόκληρες. Κι εγώ έπρεπε να την αποχωριστώ. Δεν γινόταν να μένω μόνη στο σπίτι όσο εκείνη θα δούλευε. Θα περνούσα, λοιπόν, το καλοκαίρι μου με την αδερφή μου στο βουνό Πετρόφκα.

Θυμάμαι αυτό το βουνό πολύ καθαρά. Θυμάμαι πως έτρεχα στα καταπράσινα απέραντα λιβάδια για να προλάβω να στηθώ μαζί με όλους τους κατοίκους του βουνού μπροστά από την οθόνη της ασπρόμαυρης τηλεόρασης στην καλύβα μας και να παρακολουθήσουμε ένα μεξικάνικο σίριαλ με τον τίτλο *Και οι πλούσιοι κλαίνε*. Ήταν κάτι πρωτοποριακό για εκείνη την εποχή. Καθίλωνε κάθε απόγευμα, την ίδια ώρα, σχεδόν όλη τη χώρα μπροστά στο ξύλινο κουτί με τις ασπρόμαυρες εικόνες. Στη διαδρομή συναντούσα κι άλλους χωρικούς που είχαν ανέβει για το καλοκαίρι στο βουνό. Όλοι οδεύανε προς τη δική μας καλύβα. Τους άκουγα να ανταλλάσσουν απόψεις σχετικά με την υπόθεση του σίριαλ φωνάζοντας ο ένας στον άλλο εξ αποστάσεως.

Η καλύβα μας ήταν φτιαγμένη εξολοκλήρου από ξύλο, όπως όλες οι καλύβες του βουνού, που τις έλεγαν μπαλαγκάν. Ο καθένας έφτιαχνε τη δική του μόνος του ή με τη βοήθεια φίλων

του, σχεδόν μέσα σε τρεις μέρες. Την καλύβα όπου μέναμε εμείς την είχε φτιάξει πολύ παλιότερα ο Κόστια, ο σύζυγος της μεγαλύτερης, ετεροθαλούς αδερφής μου, της Ελβίρας. Μέσα από τις σχισμές των σανίδων, που ορθώνονταν η μια δίπλα στην άλλη σχηματίζοντας τοίχους, περνούσαν οι ακτίνες του ήλιου και δημιουργούσαν ασύμμετρα σχέδια που φώτιζαν τις σκοτεινές γωνιές του σπιτιού. Ήταν φτωχική κατασκευή – και στην εσωτερική διαρρύθμιση, και στην αισθητική. Ένας ενιαίος τετράγωνος χώρος, που χωριζόταν στα δύο με μια κουρτίνα. Πίσω από την κουρτίνα βρισκόταν το μοναδικό υπνοδωμάτιο της καλύβας, με τρία σιδερένια κρεβάτια για τους μεγάλους, εμένα και τη Χριστίνα – με την οποία μοιραζόμουν το ίδιο κρεβάτι – και ένα βρεφικό για την Ελένη. Μπροστά από την κουρτίνα βρισκόταν η κουζίνα και το σαλόνι, όπου υπήρχε μια ξυλόσομπα που άναβε μόνο για να μαγειρέψουμε, μια αυτοσχέδια ξύλινη ραφιέρα και ένα χαμηλό τραπεζάκι με σκαμπό γύρω του, όλα κατασκευές του Κόστια. Όποτε θέλαμε να φάμε, μαγειρεύαμε σε μια ατσάλινη κατσαρόλα που λεγόταν κατιόλ και ύστερα σερβιριζόμασταν σε κάτι μικρά τσίγκινα πιάτα. Η καλύβα είχε μια κεραμοσκεπή, που μάζευε όλη τη ζέστη του Αυγούστου και μεταμορφωνόταν σε ένα μεγάλο κατιόλ, στο οποίο βράζαμε εμείς. Η τουαλέτα ήταν υπαίθρια και πάντα περιτριγυριζόταν από διαφόρων ειδών έντομα και ζουζούνια.

Στην πλαγιά του βουνού υπήρχαν κι άλλες καλύβες, στις οποίες έμεναν οι ντόπιοι. Οι καθημερινές τους ασχολίες ήταν το κνήγι και η κτηνοτροφία. Γι' αυτό και στις καλύβες τους συχνά έβλεπες δέρματα από αρκούδες και αλεπούδες ή ακόμη και τα ίδια τα ζώα ταριχευμένα. Αν κάποιος ξένος αντίκριζε για πρώτη φορά εκείνα τα λείψανα, θα νόμιζε ότι επρόκειτο

για ζωντανά θηρία – τόσο καλοφτιαγμένα και επιβλητικά ήταν. Φυσικά, δεν υπήρχαν βρύσες. Το νερό φυλαγόταν σε μεγάλα αλουμινένια δοχεία, που τα γεμίζαμε από ένα παλιό πηγάδι. Αυτό το πηγάδι ανέβαζε νερό από τις πηγές του βουνού και βρισκόταν σε απόσταση μισής ώρας από την καλύβα μας. Για να φτάσει κάποιος εκεί, έπρεπε να κατεβεί το βουνό, να διασχίσει ένα καταπράσινο λιβάδι, όπου συχνά έβροσκαν πρόβατα και αγελάδες, να μπει σε ένα πευκοδάσος και να βγει στο επόμενο λιβάδι. Όμως, εκτός από μας τους επισκέπτες του καλοκαιριού, κανείς άλλος δεν θαύμαζε και πολύ την ομορφιά της φύσης. Οι ντόπιοι, θες επειδή είχαν συνηθίσει τέτοιες εικόνες, θες από την κούραση, περνούσαν μέσα από το δάσος με τα μάτια καρφωμένα στο μονοπάτι, για να μη σκοντάψουν σε καμιά κοφτερή πέτρα ή στη ρίζα κανενός δέντρου. Κάποιες φορές κατεβαίναμε την πλαγιά με τα άλογα, για να φτάσουμε πιο γρήγορα, και επιστρέφαμε με τα γεμάτα δοχεία καλπάζοντας. Το νερό τότε δεν προλάβαινε να ζεσταθεί, έφτανε ως την καλύβα παγωμένο.

Στη δική μας καλύβα μέναμε η Ελβίρα, ο Κόστια, οι δύο κόρες τους – η Χριστίνα και η Ελένη – και εγώ. Η αδερφή μου ήταν κοντά στα είκοσι. Μικροκαμωμένη, με λεπτή σιλουέτα και πορσελάνινη λευκή επιδερμίδα, βαριά μαύρα μαλλιά και πολύ όμορφα γαλάζια μάτια, που ανάλογα με το φως άλλαζε το χρώμα τους και γίνονταν πότε γκρι και πότε καταγάλανα. Έμοιαζε με εύθραυστο ξωτικό. Ήταν πάνω από τρία χρόνια παντρεμένη με τον Κόστια, έναν άντρα δεσποτικό, άκομψο, δέκα χρόνια μεγαλύτερό της, και είχαν ήδη τις δύο κόρες τους. Σε αντίθεση με την Ελβίρα, ο Κόστια ήταν πολύ μελαχρινός, με μεγάλη, γαμψή μύτη. Δεν θα τον έλεγες όμορφο, ούτε όμως και άσχη-

μο. Ήταν κτηνοτρόφος και παράλληλα δούλευε ως τσαγκάρης στην πόλη. Εκεί είχε γνωρίσει την Ελβίρα.

Της αδερφής μου της άρεσε να ντύνεται όμορφα, να κάνει περμανάντ στα μαλλιά της, να βάφεται και να φοράει ψηλοτάκουνα παπούτσια, που την είχαν οδηγήσει στον τσαγκάρη της ζωής της. Στο χωριό, και ειδικά στο βουνό, δεν φορούσε κανείς τακούνια, δεν υπήρχαν κομμωτήρια και, φυσικά, ούτε μαγαζιά με ρούχα. Έτσι, η Ελβίρα φορούσε συνέχεια τα ίδια ρούχα και μάζευε τα μαλλιά της σε έναν αυστηρό κότσο, που δεν της πήγαινε. Κι αν καμιά φορά έβαφε λίγο τα χείλη της και την έβλεπε ο άντρας της, μουρμούριζε και απαιτούσε από αυτή να βγάλει αμέσως το κραγιόν. Έτσι, το μοντέρνο, κοινωνικό κορίτσι της πόλης με τον ευαίσθητο και ντροπαλό χαρακτήρα μεταμορφωνόταν σιγά σιγά σε μια θλιμμένη, υποτακτική χωρική. Ο Κόστια της επέβαλλε πλήρη ταπείνωση και απαγόρευση του γυναικείου καλλωπισμού, χωρίς εκείνη να προβάλλει κάποια αντίσταση· αντίθετα, το αποδεχόταν ως ένδειξη μιας παράδοξης κατακτητικής αγάπης. Η επιλογή του χωρισμού ήταν αδιανόητη. Και ο λόγος; Η κοινωνική κατακραυγή και η ντροπή που θα τη στοίχιωναν μετά. Το όνομά της ξεχνιόταν μέρα με τη μέρα και χανόταν πίσω από προσβλητικά, υποτιμητικά επίθετα, στα οποία πλέον εκείνη ανταποκρινόταν με απόλυτη υποταγή.

Η Χριστίνα, η μεγαλύτερη κόρη τους, ήταν τριών ετών, η αδερφή της, η Ελένη, μόλις ενός έτους. Η σχέση μου με τα παιδιά αυτά; Είχα την ευθύνη τους. Ως μεγαλύτερη, έπρεπε να τις προσέχω και να μοιράζομαι μαζί τους τα ελάχιστα παιχνίδια μου παρά τη θέλησή μου. Όλοι, όταν τις έβλεπαν, έλεγαν: «Η μια είναι ομορφότερη από την άλλη!» Η Χριστίνα είχε σπαστά

μαλλιά, μακριά μέχρι τη μέση, κάτι που ποτέ δεν είχα εγώ, αφού πάντα ήμουν κουρεμένη γουλί λόγω ψείρας. Η Ελένη είχε πάρα πολύ σγουρό μαλλί, που σχημάτιζε ένα καπέλο από μπούκλες στο κεφάλι της. Όλοι λάτρευαν τα μαλλιά της και συνέχεια τα σχολίαζαν. Η Χριστίνα ήταν ήσυχη. Όπως λέει όμως και μια ρώσικη παροιμία, κάτω από την ήρεμη επιφάνεια της λίμνης ζούσαν διαβόλια: η Χριστίνα μπορούσε να κάνει τη χειρότερη ζαβολιά σε σχέση με την Ελένη, που ήταν αποδεδειγμένα ένα ατίθασο και ζωηρό κορίτσι και είχε αποκτήσει δικαίως τη ρετιοιιά του αγοροκόριτσου. Η Ελένη είχε τη συνήθεια να περπατάει ολόγυμνη φορώντας παιδικές λαστιχένιες γαλότσες, και αυτό προκαλούσε ενθουσιασμό και ευθυμία σε όλους. Δεν την προλάβαινες με τίποτα· έτρεχε και έπεφτε παντού, παρά την προστασία των δικών της – από το μπαλκόνι, μέσα στην τρύπα της τουαλέτας, μόνο το πηγάδι γλίτωσε. Μια μέρα, έκαψε τα πανέμορφα μαλλιά της καθώς κοιτούσε τη φλόγα ενός κεριού στην εκκλησία. Από τότε διακόπηκαν και οι επισκέψεις για την κυριακάτικη λειτουργία. Όλοι έδιναν περισσότερη προσοχή και αγάπη στην Ελένη, ενώ η Χριστίνα ξεχνιόταν παραγκωνισμένη σε κάποια γωνιά.

Καλά, για μένα δεν το συζητάμε! Εγώ ήμουν η παρείσακτη, και δεν δίσταζαν να μου το λένε και να μου το δείχνουν συνεχώς. Μέχρι και τα κορίτσια, που συχνά παίζαμε μαζί, όταν θύμωναν με χτυπούσαν με το μπιμπερό στο κεφάλι. Κι επειδή εγώ ποτέ δεν καθόμουν να τις φάω από κανέναν, γινόταν ένα σύστριγγλο, που συνήθως κατέληγε σε αιματοχυσία. Στο βουνό οι ανιψιές μου ήταν τα μοναδικά παιδιά, και δεν είχα ιδιαίτερες επιλογές για παρέα, εκτός φυσικά από τους φανταστικούς ήρωες των βιβλίων μου, που κατοικούσαν στο μυαλό μου και

προσδοκούσα έντονα να ζωντανέψουν. Εκείνη την περίοδο ήταν ο Ρίτσαρντ Σέλτον και η Τζοάνα από το μυθιστόρημα *Το μαύρο βέλος* του Ρόμπερτ Λούις Στίβενσον.

Αυτό, λοιπόν, ήταν το πρώτο μου καλοκαίρι στην Πετρόφκα. Δεν είχα πάει ποτέ άλλοτε σε αυτό το μέρος. Είχα ακούσει το όνομά του σε μια ταινία που είχα δει στην τηλεόραση, με τίτλο *Πετρόφκα, 38*. Ήταν μια πολυδιαφημισμένη ταινία, η οποία εξυμνούσε τις ρωσικές αστυνομικές Αρχές και τις μυστικές ομάδες αναζήτησης μαφιόζων και διάφορων παράνομων ανθρώπων. Γυρίστηκε το 1980 και είχε ως θέμα την οργάνωση κληρονομιάς εναντίον ενός υπόπτου, του Σαμ Πρόχορ, και της ομάδας του. Βέβαια, η ταινία δεν αναφερόταν στο συγκεκριμένο βουνό, αλλά στην πολύ γνωστή παλιά οδό της κεντρικής Μόσχας κοντά στην Πλατεία Θεάτρου, όπου στεγάζονται τα μεγαλύτερα θέατρα, ανάμεσά τους και το Θέατρο Μπολσόι. Στην οδό Πετρόφκα 38 βρίσκεται μέχρι και σήμερα το Τμήμα Εσωτερικών Ποινικών Αδικημάτων.

Ήταν, επίσης, οι πρώτες μου διακοπές. Το πρώτο καλοκαίρι χωρίς τη μαμά μου, που θα δούλευε καθημερινά στην πόλη με ωράρια χωρίς τέλος. Γι' αυτό άλλωστε με είχε αφήσει στο βουνό με την αδερφή μου. Μου άρεσε το βουνό, αλλά μου έλειπε και η μάνα μου – τα χάρδια της, οι φωνές της, το ότι με κακομάθαινε. Εκεί δεν είχε τέτοια. Οι χωρικοί ήταν κοφτοί άνθρωποι, σαν τα βράχια του τόπου τους ήταν και οι καρδιές τους. Η δύσκολη ζωή τους είχε δώσει όψη άγρια και χέρια τραχιά. Όμως, παρά τη σκληρότητά τους, υπήρχε κάτι που τους συγκέντρωνε όλους μαζί κάθε απόγευμα και έκανε την όψη τους να δείχνει συγκινημένη και τα χέρια τους ξεκούραστα: η ασπρόμαυρη τηλεόραση της καλύβας μας.

Ήμασταν οι μοναδικοί που διαθέταμε τηλεόραση στο βουνό. Και, εκτός αυτού, είχαμε τη μοναδική, καινοτόμο ιδέα να παίρνουμε ηλεκτρικό ρεύμα από μια γεννήτρια σε μια περίοδο που το βουνό Πετρόφκα δεν είχε ακόμα ηλεκτρικές εγκαταστάσεις. Χρησιμοποιούσαμε τη γεννήτρια μόνο συγκεκριμένες ώρες, ώστε να εξοικονομούμε όσο περισσότερο από το καύσιμό της μπορούσαμε. Μια από αυτές ήταν η ώρα προβολής της τηλεοπτικής σειράς *Και οι πλούσιοι κλαίνε*. Τις υπόλοιπες ώρες, τα σκοτεινά βράδια, ανάβαμε τη λάμπα κηροζίνης και δεν χρησιμοποιούσαμε τη γεννήτρια.

Εξάλλου και η τηλεόραση εκείνη την εποχή δεν μετέδιδε προγράμματα επί είκοσι τέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο. Έτσι, βλέπαμε στην οθόνη τη γνωστή διεθνή κάρτα σήματος, που σήμαινε πως εκείνη την ώρα δεν γινόταν καμία μετάδοση – πολύχρωμα τετραγωνάκια μέσα σε έναν κύκλο τοποθετημένο στο κέντρο ενός πλέγματος από ασπρόμαυρα τετραγωνάκια –, ενώ παράλληλα ακούγαμε έναν ενοχλητικό συριστικό ήχο – βέβαια, στην ασπρόμαυρη τηλεόρασή μας τα πολύχρωμα τετραγωνάκια έπαιρναν τις... πενήντα αποχρώσεις του γκρι. Η αλλαγή καναλιού και η ρύθμιση της έντασης του ήχου γίνονταν από δύο διακόπτες ενσωματωμένους στη συσκευή, που γύριζαν δεξιά και αριστερά.

Είκοσι λεπτά προτού αρχίσει το σίριαλ, οι πάντες παρατούσαν οτιδήποτε έκαναν και τρέχανε στην καλύβα μας, όπου, μετά τις απαιτούμενες ρυθμίσεις στη συσκευή της τηλεόρασης, με κομμένη την ανάσα παρακολουθούσαμε την πολυπόθητη σειρά. Ακουγόταν ο πρώτος μακρόσυρτος αναστεναγμός στην εμφάνιση του Χοσέ. «Τι κρίμα που δεν του μοιάζει κανείς στο βουνό μας...» συλλογιζόνταν φωναχτά τα ανύπαντρα κορίτσια.

Ακολουθούσε ένα μακρόσυρτο επιφώνημα θαυμασμού στην εμφάνιση της Μαριάνας, της αγαπημένης του Χοσέ. Και τότε το κάθε κορίτσι σκεφτόταν: Κι εγώ είμαι το ίδιο όμορφη, δεν υπάρχει αμφιβολία. Μαζί τους και η Φένια, που είχε έναν λόγο παραπάνω να αναστενάζει, αλλά όχι για τον Χοσέ. Αυτή καρδιοχτυπούσε για τον Αντώνη, τον ωραιότερο άντρα του βουνού, με τον οποίο ήταν κρυφά ερωτευμένη.

Το απόγευμα της 14ης Αυγούστου, ύστερα από ένα τέταρτο απόλυτης προσήλωσης στο σίριαλ, ξαφνικά μας διέκοψε ένα έκτακτο δελτίο ειδήσεων. Γκρίνια δυσαρέσκειας ξέσπασε στην καλύβα, που με τόσο κόσμο είχε γίνει ανυπόφορα ζεστή.

– Έλεος μ' αυτές τις βαρετές ειδήσεις! σχολίασα εγώ.

– Ήσυχα! ακούστηκε δυνατά η φωνή του Κόστια. Άρχισε πόλεμος!

Παγώσαμε όλοι. Παρακολουθήσαμε βουβοί τις φρικτές εικόνες στη μικρή οθόνη. Είδαμε το Κοινοβούλιο να καίγεται. Στρατιώτες να πυροβολούν με τα αυτόματα στον αέρα και να χορεύουν χαρούμενοι έξω από το φλεγόμενο κτίριο. Ένα εξαγριωμένο πλήθος ανθρώπων να κατεβάζει το άγαλμα του Λένιν. Τεράστια τανκς να εισέρχονται, το ένα πίσω από το άλλο, σαν ατσάλινα προϊστορικά ζώα, στην πόλη Αγκουτζέρι. Άοπλους πολίτες να τρέχουν ουρλιάζοντας, με τα παιδιά στην αγκαλιά τους. Γεωργιανά αεροπλάνα να διασχίζουν τον ουρανό της Αμπχαζίας βομβαρδίζοντας τα πάντα στο πέρασμά τους...

Ένα ρίγος διέτρεξε το σώμα μου, παρά την αφόρητη ζέση στην καλύβα. Εκτός από το σίριαλ *Και οι πλούσιοι κλαίνε*, είχα δει και πολλές αμερικάνικες ταινίες δράσης με πιστόλια και

χειροβομβίδες. Όμως καμία σκηνή, όσο αιματόβρεχτη κι αν ήταν, δεν είχε καταφέρει να μου προκαλέσει τέτοιο σοκ όπως το ερασιτεχνικό βίντεο του έκτακτου δελτίου ειδήσεων που παρακολούθησα εκείνο το αυγουστιάτικο απόγευμα. Ένωθα πως αυτό που έβλεπα στην οθόνη ήταν κάτι σοβαρό και τελεσίδικο. Πως ό,τι καταστρεφόταν δεν θα ξαναφτιαχνόταν και πως όποιος έπεφτε από σφαίρα δεν θα ξανασηκωνόταν ποτέ πια.

Για αρκετά λεπτά κανείς δεν μιλούσε. Το δελτίο τελείωσε και αντικαταστάθηκε από το σήμα διακοπής του προγράμματος. Έτσι κι αλλιώς, κανέναν πια δεν ενδιέφερε το σίριαλ. Δεν τολμούσα να ρωτήσω ούτε αν θα το ξαναέδειχναν – λίγο με ένοιαζε πια –, ούτε τι θα μας συνέβαινε, ούτε πώς θα δρούσαμε από κει και πέρα. Και ήθελα τόσο πολύ να μάθω... Γιατί, με το που έκλεισε η τηλεόραση, μέσα μου γεννήθηκε ένα τρομακτικό ερώτημα, που με άφησε άγρυπνη τις επόμενες νύχτες και θα γινόταν ένα δυσβάσταχτο βάσανο για τους επόμενους μήνες. Η απάντηση ίσως να άλλαζε όλη μου τη ζωή. Αλλά να μιλήσω τότε δεν τόλμησα. Μια βαριά σιωπή είχε πέσει, και κανείς δεν κοιτούσε τον άλλο, όλοι ήταν βυθισμένοι στις σκέψεις τους.

– Χαθήκαμε!

Επιτέλους αυτή η λέξη έσπασε την τόσο βασιανιστική σιωπή. Ήταν η κυρα-Λένα, μια χοντρή γυναίκα πάνω από πενήντα χρονών, που κούτσαινε ελαφρά – και από το βάρος της, και από ένα παλιό σπάσιμο στο δεξί πόδι. Τα μάτια μου έλαμψαν, και περίμενα με αγωνία και λαχτάρα να ακούσω τη συνέχεια. Τι θα πει αυτό; Γιατί χαθήκαμε; αναρωτιόμουν. Όμως η κυρα-Λένα έδωσε στο κεφάλι της το πεσμένο στους ώμους της μαντίλι, πήρε τον σύζυγό της παραμάσχαλα και φύγανε για τοάπισμα σιγοψιθυρίζοντας αναστατωμένοι. Ο σύζυγός της,

ο Γιάννης Καζαντζίδης, ήταν ένας πολύ αδύνατος και κοντός γέρος, που όταν περπατούσε στηριζόταν σε μια αυτοσχέδια ξύλινη γκλίτσα. Ήταν βοσκός και φύλαγε πρόβατα. Συχνά, όταν κουτσομπούλευαν, οι χωρικοί σχολιάζανε ειρωνικά το πώς είχαν παντρευτεί αυτοί οι δυο, η νταρντανογυναίκα και το μικρόσωμο ανθρωπάκι. Μετά τον γάμο τους, μάλλον *αυτή* θα τον είχε σηκώσει στην αγκαλιά της!

Οι μέρες περνούσαν. Στην τηλεόραση βλέπαμε συνέχεια το σήμα διακοπής του προγράμματος. Του περιορισμένου προγράμματος. Το ένα και μοναδικό κανάλι παρουσίαζε στις οχτώ το πρωί κινούμενα σχέδια και το απόγευμα την αγαπημένη μας μεξικάνικη σειρά και τις ειδήσεις. Αυτό ήταν όλο κι όλο το τηλεοπτικό πρόγραμμα που είχε ξεμείνει από την εποχή του κομμουνισμού. Στην πόλη, πιάναμε στην τηλεόραση και τις ταινίες των εννιά, για τις οποίες πληρώναμε. Τώρα πια, για μέρες ολόκληρες, την οθόνη στοίχειωνε μια ασπρόμαυρη φωτογραφία του φλεγόμενου Σουχούμι.

Το Σουχούμι είναι μια από τις ωραιότερες πόλεις, με πλούσια βλάστηση, γεμάτη φοινικόδεντρα, σαν τροπικό δάσος. Αρχίζει από τα άγρια βουνά του Καυκάσου και ξεχύνεται ως τις ακτές της Μαύρης Θάλασσας. Είναι η πρωτεύουσα της Αμπχαζίας, που συνορεύει με τη Γεωργία. Οι κάτοικοι του Σουχούμι είναι περήφανοι για την πόλη τους, γιατί κάτω από τις ακτές της είναι θαμμένη η Διοσκουριάς, μια πόλη της αρχαίας Ελλάδας αφιερωμένη στους Δίοσκουρους. Ακόμη και στο σύγχρονο Σουχούμι έζησαν αρκετές γενιές Ελλήνων. Μερικοί από αυτούς ήταν ο Γιάννης Πασαλίδης, ο Ευστάθιος Αναστασιάδης

και ο Νίκος Ζαχαριάδης, ηγέτης του ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος.²

Έχω μερικές μακρινές αναμνήσεις από τότε που ήμουν πολύ μικρότερη. Περπατούσαμε στην παραλιακή λεωφόρο και βλέπαμε αρχαίες πέτρες που είχαν απομείνει από την ελληνική πόλη. Δεν θυμάμαι πώς ήταν αυτές οι πέτρες, ούτε και την παραλιακή λεωφόρο, θυμάμαι όμως το απόγευμα της 31ης Αυγούστου του 1986, τότε που αποχαιρετούσαμε με τον παππού μου τον Πέπο ένα μεγάλο μαύρο πλοίο, το Admiral Nakhimov³. Ο παππούς Πέπο έλεγε πως ήταν άσπρο, αλλά εγώ επέμενα πως ήταν μαύρο – και το έβλεπα ξεκάθαρα μαύρο. Έτσι το θυμάμαι και τώρα, κι ας ήταν στην πραγματικότητα άσπρο. Θυμάμαι τον κόσμο που επιβιβαζόταν χαρούμενος και το ρώσικο τραγούδι «Στο σκάφος παίζει μουσική»⁴, που ακουγόταν στη διαπασών σε όλη την παραλιακή λεωφόρο:

*Στο σκάφος παίζει μουσική
κι εγώ στέκομαι μόνη στην ακτή,
να σε αποχαιρετώ με παγωμένη την καρδιά...*

Στην παραλιακή λεωφόρο ακούγονταν και κάποια ελληνικά τραγούδια, ως φόρος τιμής στη θαμμένη αρχαιοελληνική Διοσκουριάδα. Τότε δεν γνώριζα ελληνικά, δεν μιλούσα καθόλου αυτή τη γλώσσα. Ωστόσο, στο άκουσμα ενός ελληνικού τραγουδιού ένιωσα περήφανη, γιατί ήξερα πως έχω ελληνικές ρίζες, κι ας μην καταλάβαινα τι έλεγε. Καυχήθηκα σε όλους δυνατά:

– Είμαι Ελληνίδα, το ξέρετε, έχω ελληνικές ρίζες!

– Σιγά, όλοι Έλληνες είστε, απόγονοι του Μεγαλέξανδρου!

Αν είσαι Ελληνίδα, πες τι λέει το τραγούδι, μου είπε κάποιος.

Και ευτυχώς, από αυτό το ένα και μοναδικό ελληνικό τραγούδι που ήξερα, γνώριζα τρεις λέξεις.

– Κάτι για άλογα λέει, απάντησα. Το ένα είναι άσπρο και το άλλο μαύρο.

Αυτό ήταν το μόνο που ήξερα. Ναι, ήταν το τραγούδι «Ένα όμορφο αμάξι με δυο άλογα»⁵.

Είχε βραδιάσει πια όταν ακούστηκε το σάλπισμα της αναχώρησης του Admiral Nakhimov, και ο παππούς μου με τράβηξε από το χέρι να φύγουμε. Ο ήλιος βυθιζόταν θριαμβευτικά στη θάλασσα και το πλοίο στην αχλή του εκθαμβωτικού ορίζοντα. Εμείς περπατούσαμε στην παραλιακή λεωφόρο, με τον κόσμο να έχει αραιώσει. Λίγες ώρες αργότερα το πλοίο θα ακολουθούσε τον ήλιο στον βυθό του Νοβοροσίσκ.

Κανείς δεν ερχόταν πλέον στην καλύβα μας. Κανείς δεν μιλούσε για τη μεξικάνικη σειρά, σαν να μην την ήξεραν και να μην την είχαν παρακολουθήσει ποτέ. Τώρα πια χρησιμοποιούσαμε τη γεννήτρια μόνο για να φωτιζόμαστε τα βράδια. Λες και όλα ήταν τελεσίδικα, λες και δεν υπήρχε το ενδεχόμενο να ξεκινήσει πάλι η κανονική ροή του τηλεοπτικού προγράμματος.

Οι μέρες κυλούσαν γρήγορα, ακόμη πιο μονότονα. Οι χωριανοί αγρίεψαν περισσότερο και έγιναν πιο μυστικοπαθείς, δεν μαζεύονταν πια όλοι μαζί τα βράδια για κουβεντούλα, δεν κουτσομπόλευαν με κρυφά γέλια και υπονοούμενα. Τότε ήταν που κατάλαβα πως οποιαδήποτε μορφή τέχνης πεθαίνει μπροστά στην ανάγκη της επιβίωσης. Φοβόμουν να ρωτήσω αν θα ξεκινούσε πάλι το πρόγραμμα της τηλεόρασης. Θα άρχιζαν να με αποδοκιμάζουν και να με χαρακτηρίζουν χαζή και ανόητη,

να μου λένε πως αυτό ήταν το μόνο που με ένοιαζε και με απασχολούσε. Μα φυσικά όχι! Δεν με απασχολούσε καν. Αυτό που με απασχολούσε ήταν να θέσω το ένα και μοναδικό ερώτημα που με βασάνιζε από τη μέρα που είχε ακουστεί εκείνη η φρικτή ανακοίνωση της έναρξης του πολέμου.

Το βουνό αραίωνε από κατοίκους. Τα νεαρά αγόρια εξαφανίστηκαν αθόρυβα εν μια νυκτί. Τώρα πια η Φένια κυκλοφορούσε θλιμμένη και μελαγχολική, διότι ο Αντώνης, με τον οποίο ήταν ερωτευμένη κρυφά, είχε φύγει κι αυτός, άγνωστο για πού, και η καρδιά της είχε μείνει μόνη. Τότε ο Οδυσσέας, ένας αλλήθωρος ξυλοκόπος ερωτευμένος με τη Φένια, βρήκε πρόσφορο έδαφος, όντας ο μοναδικός νεαρός που είχε απομείνει στο βουνό, να τη διεκδικήσει. Εγώ είχα την τιμή να είμαι η μοναδική που γνώριζε το μυστικό του έρωτα της Φένιας για τον Αντώνη. Μου το είχε εκμυστηρευτεί η ίδια, όχι βέβαια από εμπιστοσύνη ή από φιλική διάθεση, αλλά με συγκεκριμένο στόχο: επειδή ο Αντώνης έμενε στη δική μας πλευρά του βουνού και υποτίθεται πως θα τον έβλεπα περισσότερο, θα μπορούσα να της μιλάω γι' αυτόν και για ό,τι έκανε όταν εκείνη θα έχανε κάθε επαφή μαζί του. Συμφωνήσαμε, λοιπόν, με τη Φένια να της δίνω πληροφορίες όποτε θα έβλεπα τον Αντώνη να βγαίνει και να κάθεται με τους φίλους του στα σκαλιά του σπιτιού του.

Έτσι και έγινε. Με το που έβλεπα τον Αντώνη πήγαινα να φωνάξω στην καλύβα μας τη Φένια, κι έτσι η νεαρή δεσποινίς έκανε το δήθεν τυχαίο πέρασμά της από την αυλή του ώστε να συναντηθούν τα βλέμματά τους. Όμως, για κακή της τύχη, στη δική μας πλευρά του βουνού ζούσε και ο Οδυσσέας, που το μάτι του δεν έπρεπε να πάρει τη Φένια, οπότε εγώ ήμουν αυτή που ενημέρωνε τη νεαρή ερωτευμένη και για την παρουσία του

Οδυσσέα, ώστε να αποφεύγει κάθε δυσάρεστη συνάντηση μαζί του, με την ελπίδα ότι θα την ξεχνούσε κάποια μέρα.

Η Φένια ήταν κοντά στα δεκαοχτώ και πρέπει να περνούσε πολύ δύσκολα χωρίς καμία συνομήλικη φίλη στην οποία θα μπορούσε να πει το μυστικό της. Οποιαδήποτε άλλη γυναίκα του χωριού θα τη χαρακτήριζε ανήθικη – να τρέχει πίσω από έναν άλλο άντρα τη στιγμή που υπήρχε ο καλός και εργατικός Οδυσσέας, ο οποίος μπορούσε να της χαρίσει την καρδιά του.

Όπως ήταν μοιραίο, μια μέρα η Φένια και ο Αντώνης αποκάλυψαν ο ένας στον άλλο τα συναισθήματά τους και τα επικύρωσαν με ένα φιλί διαρκείας, όπως στις ταινίες. Όμως τα δάκρυα χαράς και ευτυχίας της Φένιας σύντομα μετατράπηκαν σε ταπεινά δάκρυα θλίψης από την απώλεια του αγαπημένου της, δάκρυα πόνου από τις αναμνήσεις της πρόσκαιρης χαράς, που ήρθε να τα σκουπίσει από τα μάγουλά της ο Οδυσσέας. Ο αλλήθωρος ξυλοκόπος άλλωστε δεν κινδύνευε να τον επιστρατεύσουν, λόγω του προβλήματος που είχε με την όρασή του. Την τελευταία φορά που είδα τη Φένια καθόταν πισωκάπουλα στο άλογο του Οδυσσέα και κάπου πήγαιναν μαζί. Φαινόταν τόσο ήρεμη, σαν να ήταν εντελώς άδεια...

Το καλοκαίρι σιγά σιγά έδινε τη θέση του στον Σεπτέμβρη. Σύντομα θα φεύγαμε κι εμείς για το χωριό. Υπό συνθήκες ειρήνης, εγώ θα έπρεπε να γυρίσω στην πόλη και την 1η Σεπτεμβρίου να πάω στο σχολείο, στην τρίτη τάξη του δημοτικού.

Μόλις το σκέφτηκα αυτό, πέταξα από τη χαρά μου που είχα βρει επιτέλους μια αφορμή να εκμαιεύσω την απάντηση για το ερώτημα που με βασάνιζε, μια απάντηση την οποία θα έπαιρνα

με πλάγιο τρόπο: ρωτώντας αν θα πήγαινα στο σχολείο όταν θα γυρνούσαμε στην πόλη. Κι αν η απάντηση ήταν θετική, θα σήμαινε πως η μητέρα μου ήταν ζωντανή και πως θα την έβλεπα. Έτσι θα απέφευγα το ουσιαστικό ερώτημα, που με αρρώσταινε μέρα με τη μέρα. Με αυτό τον τρόπο θα πλησίαζα την αλήθεια και θα γλίτωνα τους εμπαιγμούς και τα σχόλια πως είμαι χαζή και ανόητη.

Τι κακό κι αυτό! Οι συγγενείς του γαμπρού μου αλλά και ο ίδιος έτρεφαν μια αντιπάθεια προς το πρόσωπό μου. Οι συγγενείς του, μάλιστα, έτρεφαν αντιπάθεια και προς την ίδια την αδερφή μου αλλά και προς τη μαμά μου. Ο λόγος ήταν καθαρά ρατσιστικός. Η αδερφή μου και η μαμά μου ήταν βέρες Αρμένισσες. Εγώ, πάλι, είχα και ποντιακές ρίζες, από τον πατέρα μου, αλλά ούτε αυτό τους έκανε να με σέβονται. Επίσης, η Ελβίρα και εγώ προερχόμασταν από την πρωτεύουσα και δεν ασχολούμασταν με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Στην Πετρόφκα ήταν όλοι Πόντιοι και, παρ' όλο που καλλιεργούσαν τεράστιες εκτάσεις γης, δεν είχαν καλλιεργήσει ποτέ το μυαλό τους, δεν ήξεραν να διαβάζουν και να γράφουν, ούτε να κρατάνε για τον εαυτό τους τις αρνητικές τους σκέψεις. Ήμασταν σαν τη μύγα μες στο γάλα. Δεν μας φώναζαν ποτέ με τα ονόματά μας. Η αδερφή μου ήταν «η Αρμένισσα» ή «η πρωτευουσιάνα» και εγώ, ακόμη χειρότερα, «η ηλίθια» και «το τέρας».

Μια μέρα, όπως ήμουν έτοιμη να κάνω την ευρηματική πλάγια ερώτησή μου, ακούω τον κυρ Ματθαίο, έναν βόσκο που φύλαγε τα πρόβατά μας και ήταν επιστήθιος φίλος του Κόστια, να ολοκληρώνει τη συζήτηση των μεγάλων με μια κουβέντα που με μαχαίρωσε:

– Δεν θα πάνε φέτος τα παιδιά στο σχολείο. Ποιος θα πάει;

Κατ' αρχάς, μόλις ανοίξει το σχολείο θα του βάλουν φωτιά. Είναι επικίνδυνο να κατέβει κανείς στην πόλη. Εκεί γίνονται βομβαρδισμοί.

Το είχα ακούσει πια. Δεν μπορούσα πλέον να κάνω πως δεν γνώριζα τίποτα και πως η ερώτησή μου θα ήταν εντελώς αυθόρμητη. Δεν μπορούσα ούτε να υποκριθώ πως δεν είχα καταλάβει αυτό που είχα ακούσει. Το μόνο που θα κατάφερνα θα ήταν να με κοροϊδέψουν πάλι, και σιχαινόμουν να γελάνε εις βάρος μου. Το βούλωσα λοιπόν, και ο κυρ Ματθαίος ολοκλήρωσε την κουβέντα του με μια πρόσκληση στην ποντιακή διάλεκτο:

– Απόψε ελάτε α σον τεμέτερον μπαλαγκάν ατρώγομεν μαμαλίγκα.⁶

Η μαμαλίγκα ήταν ένα είδος φαγητού που συνήθιζαν να τρώνε οι άνθρωποι του βουνού. Την έφτιαχναν από χοντροκομμένο αραβοσιτάλευρο, που το χτυπούσαν σε βραστό νερό. Όταν το μείγμα έπηξε, αναποδογύριζαν στο τραπέζι το κατιόλ και η μαμαλίγκα στεκόταν σαν στρογγυλός πηχτός ζελές. Όλοι τρώγανε με τα χέρια από την ίδια μαμαλίγκα και έγλειφαν τα δάχτυλά τους.

Ο κυρ Ματθαίος, παρά την ευγενική και γενναιόδωρη πρόθεσή του να καλέσει κόσμο στην καλύβα του για φαγητό, εκείνη τη μαμαλίγκα θα την έτρωγε μόνος του. Γιατί είχε την αηδιαστική συνήθεια να την πιάνει από όλες τις άκρες με τα πάντα βρώμικα χέρια του και να την καταβροχθίζει μασουλώντας λαίμαργα τις μπουκιές του. Έτσι, εγώ και η αδερφή μου είπαμε πως δεν πεινούσαμε, παρ' όλο που μας έτρεχαν τα σάλια.

Η καλύβα του κυρ Ματθαίου, που ήταν μικρότερη από τη δική μας, δεν φημιζόταν για την καθαριότητά της και είχε μια έντονη κατσοκίσια μυρωδιά. Μας είχε καλέσει εκείνο το βράδυ

για να γιορτάσουμε έναν αποχαιρετισμό. Τα δυο παιδιά του, ο Βάνια και η Σοφία, που ήταν έφηβοι, θα έφευγαν οριστικά για την Ελλάδα. Εκτός από μας, ήταν και η κυρα-Λένα με τον άντρα της, τον κυρ Γιάννη. Επιτέλους, κόσμος μαζεμένος έπειτα από τόσο καιρό! Δεν άντεχα εκείνη τη μοναξιά και τη βουβαμάρα που στοίχειωναν τη δική μας καλύβα.

Αποφάσισα, με την ευκαιρία, να κάνω σε όλους εκείνη την εφιαλτική ερώτησή μου, χωρίς υπεκφυγές αυτή τη φορά. Περιμένα με αγωνία την κατάλληλη στιγμή, μια παύση από την πολυλογία που δημιουργούσε ηχορύπανση στον χώρο. Όσπου εισακούστηκα από την Ανώτερη Δύναμη: ο κυρ Γιάννης πνίγηκε από μια γερή γουλιά βότκα, και όσο έψαχνε ένα μεζεδάκι για να σβήσει την κάψα του πέταξα την ερώτησή μου:

– Τι να κάνει άραγε η Μαρίνα; Ζει;

Στη θέση του ονόματος της Μαρίνας έπρεπε να ακουστεί ένα άλλο όνομα – ή ιδιότητα –, όμως δεν είχα βρει το κουράγιο να το προφέρω.

Η Μαρίνα... Τη γυναίκα αυτή την αγαπούσαμε πολύ και εγώ και η αδερφή μου και η μάνα μας. Είχε σύζυγο, τον Βίτια, έναν γιο, τον Βασίλη, και μια κόρη συνομήλική μου, τη Σοφία. Όλοι τους είχαν νοητική υστέρηση. Παρ' όλα αυτά, ήταν αστείοι και γεμάτοι αγάπη προς όλο τον κόσμο.

Τα σπίτια μας στην πόλη ήταν δίπλα δίπλα. Η κορούλα της Μαρίνας, η συνονόματή μου, ήταν και η καλύτερή μου φίλη τον καιρό της ειρήνης. Πηγαίναμε μαζί στο σχολείο τότε και παίζαμε κάθε μέρα. Την αγαπούσα πολύ. Αισθανόμουν πως, αν δεν στεκόμουν εγώ δίπλα της, θα έμενε μόνη. Και πράγ-

ματι, κανείς δεν έκανε παρέα μαζί της, λόγω της νοητικής της υστέρησης. Κι εγώ άλλωστε ήμουν ένα μοναχικό παιδί, χωρίς ιδιαίτερες φίλιες με κανέναν στην τάξη. Η Σοφία είχε μονίμως ζωγραφισμένο στο πρόσωπό της ένα χαμόγελο, ακόμη και όταν η μάνα της την κυνηγούσε με την παντόφλα και την έκλεινε στο δωμάτιο για τιμωρία. Παρά τα εφτά της χρόνια, το σώμα της ήταν ιδιαίτερα αναπτυγμένο, σε αντίθεση με το πνεύμα της, το οποίο ήταν αρκετά αδύναμο, σε βαθμό που αδυνατούσε να σχηματίσει ακόμη και μια απλή πρόταση. Δεν κατάφερε να μάθει να διαβάζει.

Συχνά παίζαμε «δασκάλα και μαθήτρια». Εγώ έκανα τη δασκάλα του σχολείου μας, βάζοντας τα χείλη και τα νύχια μου κόκκινα και αναπαριστώντας με κάθε λεπτομέρεια τη συμπεριφορά της στην τάξη. Η Σοφία στον ρόλο της μαθήτριας, όπως και στην πραγματική ζωή, παρέμενε πάντα χαμογελαστή, σιωπηλή και χωρίς να καταλαβαίνει το μάθημα. Έτσι, την έβαζα να στέκεται στη γωνία για τιμωρία, που την εκτελούσε χωρίς καμία διαμαρτυρία.

Ένα άλλο παιχνίδι που παίζαμε μαζί ήταν «τραγουδίστρια και κοινό». Εγώ, με μια φούστα τυλιγμένη στο κεφάλι μου για μαλλιά, τις γόβες της αδερφής μου, το κραγιόν της μητέρας μου και τη βούρτσα των μαλλιών για μικρόφωνο, έκανα την τραγουδίστρια και η Σοφία το κοινό που με θαύμαζε. Της έλεγα να με χειροκροτάει, και εκείνη το έκανε με ενθουσιασμό.

Ένα παιχνίδι που είχα επινοήσει ήταν να παίζουμε σαν ηθοποιοί αποσπάσματα από τις ταινίες που βλέπαμε στην τηλεόραση. Όμως η Σοφία δεν θυμόταν ούτε τις σκηνές ούτε τις ατάκες, κι έτσι όλα τα αποσπάσματα των ταινιών τα έπαιζα μόνη μου και εκείνη έπαιρνε τον ρόλο του θεατή που με θαύμαζε.